

Borka a szerelem reményében kiállja a fájdalmat. György azonban újabb s újabb hibát talál, Borka tehát még azt is vállalja, hogy számító diákgavallérja csúfságból korommal fesse be az arcát. Nincs azonban még vége a vénlány megszégyenítésének, mert a konty nem megy semmiképpen Borka fejére. Nincs más választás, mint-hogy a fejét kell a kontyhoz köszörülni...

BORKA: Igaz biza, másként, hogy még ifjacska vagyok. De ami azt illeti, már férjhez mehetnék, mert tudom, mi a házasság.

GYÖRGY: De jobb, ha egy kicsit még érik. Ma valami mesterséget tanultam itt fizikából, hogy hogyan kell a leányt megérleltetni, hogy hamar alkalmatos legyen a férjhez menetelre.

BORKA: Jaj, én bizony nem bánom, ha mindjárt úgy megperzsel is, mint a sertést, csak hamar férjhez mehessek!

GYÖRGY: De könnyebb mesterséget ír itt a fizika!

BORKA: Jaj, mi az? Oh, áldott fizika!

GYÖRGY: (a könyvből „olvassa”) Na tehát, aki férjhez akar menni, csávába² kell annak ülni, s ott kell magát érleltetni, ha friss asszony kíván lenni.

BORKA: Jaj, csak hamar férjhez mehessek, bizony nem bánom én, György deák uram, csáváljon be!

GYÖRGY: Örömet biz én, Borka asszony. (Elmegy csávás kádért.)

BORKA: Ó, de áldott legény az a György deák! Hogy nem tudtam én ezt a mesterséget, mert bizony ennek előtte negyven esztendővel becsávtattam volna magam!

GYÖRGY (kihozza a kádat és mondja): No, itt a kád, Borka asszony, csak üljön bele!

BORKA: Ugyancsak, édes György deák uram, jó erősen csáváljon be, hadd érjek meg hamar!

GYÖRGY (itt korpával behinti): No, Borka asszony, de ám vigyázzon arra, nehogy a csávalé a szájába menjen...! (Itt egy dézsa moslékot ráönt.) (...)

GYÖRGY: Hadd lássam a száját! Valami hiba nem esett-e benne? (Megnézi a száját.) Jaj, Borka asszony, megmondtam, hogy a szájára vigyázzon, nehogy a csávalé belemenjen! Mind odavan a foga húsa, s fogai már rútul kiállnak.

BORKA: Mert bizony úgy siettem, hogy hamarabb megérleljen a csáva, hogy a számba is vettem belőle, hogy a belső részemet is megjárja.

GYÖRGY: De megérlelte annyira, hogy már itt mind a fogaiból ki kell reszelni, na meg orvosságot kell bevenni.

BORKA: Jaj, nem bánom biz én, ha mind kiszedi a fogamat is, csak hogy férjhez mehessek!

GYÖRGY: Várjon egy keveset, amíg reszelőt s orvosságot hozok! (Elmegy.)

BORKA: Jaj, milyen nagy bajjal megy férjhez a nagy leány!

GYÖRGY (kijön s itt a fogait megreszeli, a száját cirkalommal³ megméri, s egy macskát a szájába akar betenni az utójával⁴ orvosságu, mondván): Ezt a macskát egye meg orvosságu, Borka asszony!

BORKA: Jaj, megeszem biz én tizenhatot is, csak hogy férjhez mehessek!

New York legmagasabb lakás célú felhőkarcolója 75 emeletes, azaz 306 m magas. Az első ilyen típusú felhőkarcoló, a Ritz Tower Hotel, 1925-ben épült. A luxus apartmanjairól híres épület a 40 emeletével 89 évvel ezelőtt óriási sikert aratott, és a 20. század elején beindult, máig is tartó felhőkarcoló-építési láz egyik meghatározó építménye lett. Ezt az épületet Emery Roth, vagyis Róth Imre, magyar származású amerikai építész tervezte.

Emery Roth – Róth Imre

Róth Imre a mai Szlovákia területéről, az Osztrák-Magyar Monarchiából indult egyedül, pénz nélkül, a századforduló Amerikájába. Saját erejéből, szorgalmával és tehetségével elérte azt, amit az amerikaiak „amerikai álomnak” neveznek. Emery Roth a 20-as évekbeli gazdag New York első számú építésze, luxus toronyházak, a manhattani városképet meghatározó felhőkarcolók atyja. Sorsa tényleg mesébe illő.

Hol volt, hol nem volt... Róth Imre 1871-ben a Zemplén megyei Gálszécsen (Sečovce) született magyar zsidó családban. Családjáról és az itt töltött éveiről nem sokat tudni, itteni hozzátartozói sem ismertek.¹ De az bizonyos, hogy az édesapa halálát követően a nyolc gyermekes család annyira elszegényedett, hogy Roth édesanyja kénytelen volt a 13 éves fiát Amerikába küldeni. Chicagóban élő ismerősükre bízta, viszont Roth Amerikába érkezése után, útban Chicago felé, elvesztette a menetjegyet és ismerőse címét.

JEGYZETEK

¹ A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a TÁMOP 4.2.4.A/2- 11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretei között valósult meg.

² Állati bőr és szőrme kikészítésére használt különféle vegyszerekkel dúsított folyadék, amely nagyon bűdös volt. A csávalevet kádakban tartották, amelybe a nyers bőrtöket és szőrmeiket hosszú ideig áztatták.

³ Körzővel.

⁴ Fenekével.

Emery Roth

A Ritz Tower terasza

Hlavaty Kitti

Az Óperenciás-tengeren is túl

A vadidegen nagyvárosban egyedül kellett ezek után boldogulnia. Emery feltalálta magát, és alkalmi munkákból annyi pénzt össze tudott gyűjteni, hogy az étel- és szállásköltségeit fedezni tudta.

Építési karrierjének első állomása a chicagói Burnham&Root építésziroda, műszaki rajzolóként kezdte itt szárnyait bontogatni. Chicago az 1892-es, Amerika felfedezésének 400. évfordulójára rendezett világiállításra készült, melynek főépítései épp Burnham és Root voltak. Az építési munkálatokkal nem sikerült időben elkészülni, így a világiállítást egy évvel elhalasztották, végül 1893-ban került rá sor. Magát az épületkomplexumot Burnhamék az ideális város prototípusának tervezték meg, melynél a Baux Arts stílus, vagyis a francia neoklasszicista építészeti ihlette irányzat minden fontosabb elemét alkalmazták. A hangsúlyt a szimmetriára, az egyensúlyra és a ragyogásra helyezték. Ezek az alapelvek és az itt tanult hatása mindvégig jelen maradt Roth későbbi munkáiban. Sőt, a világiállításnak és az építészirodai tevékenységének köszönhetően alkalmá adódott megismerkedni Richard Morris Huntal, az amerikai építészet kiemelkedő alakjával is, akit annyira lenyűgözött Emery tehetsége, hogy munkát ajánlott neki New York-i irodájában. Roth ezt az ajánlatot később, New Yorkba költözése után, el is fogadta. Az együttműködés azonban nem tartott sokáig Hunt korai halála miatt. Egy másik építészcégnél vállalt három éves munka után Roth saját irodát nyitott. Kezdetben

szerény megbízásai voltak, amiket elsősorban a kint élő emigráns magyaroktól kapott. A magyar étterem áttervezése az ő nevéhez fűződik, és a tervei alapján épült meg a New York-i Első Magyar Református Egyház is.

Roth hírneve megszilárdulni látszott, és később leginkább lakóházak, felhőkarcolók és hotelek tervezésével kezdett foglalkozni, nem csekély eredménnyel. New York toronyházainak nagy részére, a Central Parkot övező legpompásabb épületekre, Manhattan luxusszállodáinak tucatjaira érkezett hozzá felkérés.

Húsz év sem telt el Amerikába érkezése óta, és Roth ünnepezt építész lett – megtervezte New York legelőkelőbb luxusszállodáját, a szecessziós stílusú **Hotel Belleclaire**-t. A csillogó-villogó, elegáns szállodát az építészettörténet később „szokatlan ékszer”-nek nevezi. A tízemeletes, acél vázszerkezetű épület akkor már felhőkarcolónak számított.² Tetőterasza fenséges kilátást nyújtott a vendégeknek a Hudson folyóra, pazar kávéháza és étterme pedig első osztályú minőséget biztosított nekik. A hotel békebeli eleganciáját és morálját egy, ma már talán eltűzöttnek tűnő eset bizonyítja a legjobban, amikor Maxim Gorkij orosz író egy tanulmányi út során a feleségéért bejelentkező hölgygel szeretett volna a hotelben megszállni. A szálloda menedzsere, miután megtudta, hogy a hölgy nem Gorkij törvényes neje, megtagadta tőlük a szállás lehetőségét, mondván, a szálloda „családi” szálloda.

Roth egyik legismertebb épülete a már említett Ritz Hotel, amit óriási

lakosztályai és toronyházak emeletein elsőként alkalmazott nagyméretű teraszai tettek/tesznek igazán attraktívvá. Ezt a koncepciót később számos építész követte, sok lakóház tervezésére hatott inspiratívan. Épületeivel egy új életstílust teremtett meg, amihez, természetesen, a pénz jócskán hozzátartozott.

„New York pazarul berendezett, ideális helyen fekvő egyik legkívánatosabb otthona.... e csodálatos hotelnek erős vonzereje van azok számára, akik a vagyonukat lakóingatlanokba fektetve látják biztonságban” – írta egy kortárs író az **Oliver Cromwell-házról**.

Emery Roth ma már márkanév, és az általa tervezett házakért, lakásokért óriási a kereslet – szédületes áraik ellenére. Egy januári New York Times-ban megjelent cikk azt a lakást mutatja be, amit Roth saját maga és családja számára tervezett.³ A kb. 200 m²-es penthouse lakást havi 15 500 dollárért (11 300 EUR) hirdették, és a cikk szerint ilyen lehetőség utoljára tíz éve fordult elő; ennyi ideig élt itt az előző bérlő. Mostanra, az Upper West Side-beli lakásnak, minden bizonnyal megvan a boldog bérlője.

Egy másik nagyon híres épülete, a Central park nyugati oldalán található **El Dorado**, szintén akkora népszerűségnek örvend a mai napig is, hogy olyan amerikai sztárok vásárolnak benne lakást, mint Alec Baldwin, Faye Dunaway vagy Michael J. Fox. Legutóbb Bruce Willis vett itt egy luxuslakást.

Emery Roth hihetetlenül termékeny építész volt, és mestersége generációkon keresztül öröklődött, még

dédunokája is ezt a szakmát választotta. A két fiával alapított Emery Roth & Sons iroda tervezte a MetLife Building-et, a General Motors épületét és a 2001-ben terrorista támadásul esett World Trade Center egyik épületét.

A toronyházak, felhőkarcolók általában nem a legbarátságosabb lakóépületek, nem tudják azt nyújtani, amit egy kisebb lakóház. Hiányzik a tér, a kert, az otthonosság. Ezeknek az igényeknek tudott Emery Roth mesterien eleget tenni New York legvonzóbb területein, a Broadway, a Central Park, az Upper West Side vonzáskörzetében. Kertet varázsolt az emeletekre, úri pompát és kényelmet vitt a nagyvárosba. És ezek az épületek valóban gyönyörűek. Minden részletük kidolgozott, itt-ott még egy magyar motívum is felbukkan csempébe, szökőkutakba, fali díszekbe rejtve.

A ridegnek ható New Yorki felhőkarcoló-dzsungelben található egyikét gyöngyszem, aminek történetét ismerve máris barátságosabbnak látjuk ezt a futurisztikus környezetet. És mennyi olyan van még, aminek történetét nem is ismerjük...

¹ Pár évvel ezelőtt a gálszécsi helyi lapban Emery Roth-ról jelent meg cikk, aminek tartalma arra enged következtetni, hogy a falu nem igazán ismeri szülőltjét. A cikk írója a helyieket kéri, hogy ha bármit tudnának Emery itthon maradt rokonairól, azt jelezzék.

² (Cseh)Szlovákia első 10 emeletes felhőkarcolója a pozsonyi Manderlák, ez kb. 30 évvel később épült, mint a Hotel Beleclair.

³ Emery Roth Lived Here, New York Times (2014. január 24.)

A szlovákiai magyar oktatási intézmények névformái

Angyal László

Az iskolai intézmények névadása a korábbiaktól eltérve igen sokszínű. Mivel nagyon sok iskolatípus és képzési ág működik egyetlen iskolán belül, elsőrendű igény a tevékenységi ágak minél árnyaltabb és részletezőbb feltüntetése, amely a neveikben is megjelenik. Az utóbbi időkben egyre hosszabb és terpeszkedőbb alakulatok jönnek létre. Kezdetben, az első helyesírási szabályok megjelenésekor az intézménynevek helyesírása problémamentes volt. Már az elején leszögezhetjük, hogy a logonimák vagy más tulajdonnévformák esetében a hivatalos forma még akkor is kötelező, ha nem felel meg a szabályzatban leírtaknak. A szlovák névtani szakirodalomban Mária Imrichová határozza meg a *logonima* terminust, és hangsúlyozza a tulajdonnévtípus jelértékét. Négy alapvető fajtáját különbözteti meg a motivációnak: jelentéstani, szóalkotási, tulajdonnévosztály-váltással keletkezett és polimotivációs. Ezenfelül egy- és többszavas intézménynevek különít el.

Ezekre a szabályokra az intézménynevek körében tapasztalható nyelvhasználati ingadozások miatt van szükség. A mindennapi életben a teljes intézménynevek helyett gyak-

ran használnak rövidebb alakokat, nemcsak a beszélt, de az írott nyelvben is. Az írásforma gyakran a közlő szándékától és a szöveg típusától is függ. Néhány intézménynév meg-egyezik a nem hivatalos elnevezéssel (*az aszódi javítóintézet, a tompa alapiskola*). Nem hivatalos említés-kor nem szükséges a nagy kezdőbetű, hivatalos formában azonban igen (*Aszódi Javítóintézet, Tompa Mihály Alapiskola*). A nagybetűs formát akkor célszerű használni, ha hangsúlyos a tulajdonnévi jellege (pl. életrajzban, munkahely megjelöléseként). Viszont: *Az aszódi javítóintézetben dolgoztam évtizedekig, mielőtt a fővárosba költöztem volna. Az írásgyakorlatban a teljes intézménynév helyett csak egy vagy több egyedítő elemét használjuk, s a típusjelölő szót vagy szavakat elhagyjuk. Az ilyen redukált neveket a teljes névformához hasonlóan írjuk: a Tintánál (a Tinta Kiadónál) jelenik meg. A személynevet tartalmazó intézményneveket rendszeresen emlegetjük és írjuk rövidebb változatban úgy, hogy a személynév első eleme és az intézménytípust jelölő szót összekapcsoljuk. Ilyen esetben a különírást felváltja a kötőjelezés, a típusjelölő elemet pedig kisbetűvel kezdjük: Károlyi István Kórház helyett Károlyi-kórház. Gyakran ingadozó írásformát eredményez a telephely megjelölése a névben. Amennyiben a telephely nem szerves része a névnek, az elől álló jelző alkalmi használatú, ezért írásban kis kezdőbetűs marad: a budapesti Károlyi Gáspár Református Egyetem, a rimaszombati Tompa Mihály Alapiskola. Az a használat is elfogadott, amikor a telephely az intézménynév mögött szerepel, vesszővel elválasztva (Károlyi Gáspár Református Egyetem, Budapest, Tompa Mihály Alapiskola, Rimaszombat). Sokszor nehéz eldönteni, hogy a telephely a név szerves része-e vagy sem (rész: Szegedi Nemzeti Színház vagy Nemzeti Színház, Szeged).*

Valamikor az intézménynevek tiszta profilúak voltak, nem úgy, mint napjainkban. Példáimat elsősorban szlovákiai magyar és magyarországi középiskolák névanyagából merítettem. Előre leszögezhetjük, hogy

El Dorado

